

Ce s-a întâmplat cu moștenirea Brâncuși? *

Taine brâncușiene (I)

„Nu m-am făcut cetățean francez pentru că vreau să rămân ceea ce sint. Altfel așa fi un parvenit“

C. BRÂNCUȘI

Nimeni nu poate ști care-i vor fi fost gândurile cu privire la avutul său artistic; mai ales acele gânduri nutrite în jurul datei de 23 August 1944 — și duse până spre 12 aprilie 1956, când — „cu mintea întreagă“ — un an înainte să se stingă din viață. Brâncuși (în fața notarului și a unui magistrat delegat din partea Tribunalului Civil al Senei, asistat și de un coleg sculptor) — și-a dictat ultimele hotărâri. Ceremonia a început la orele „11,45“ și a durat până „12,45“ — precizează actul. Notarul Burthe Mique a fost pe semne impresionat de ambianța atelierului din Fundătura Ronsin: acea „odăie luminată de două mari geamlăcuri și un chepeng“ („la dite Dièce éclairé par deux grandes verrières et une tabatière“ după cum fragmentar o descrie).

Dispozițiile testamentare-parafate cu toate pecețile legale sînt clare și triste pentru noi: cu condiția să i se reconstituie întocmai atelierul în cadrul Muzeului de Artă Modernă, Brâncuși lasă „Statutul Francez — absolut tot“. Executorii și legatari testamentari vor fi trei români: Alexandru Istrati, Natalia Dumitrescu și Pascu Atanasiu. Iar sfetnici, sfetnicii de taină ai acestui act au fost scriitorul francez Jean Cassou, directorul Muzeului și Sonia Delaunay.

Un act intempestiv precedase generoasa danie: la 1 august 1951 Brâncuși devenise cetățean francez!

Ce anume îl va fi determinat să facă aceste două gesturi, pe cel care în 1948 (sau 1945) cu gândul la țara lui și pe semne și la Tîrgu Jiu — cîmpul lucrării alcătuită din trei blocuri și numită: **Piatra de Hotar**?)

Iar în iulie 1947 el era prezent și donator, venind în ajutorul copiilor noștri la expoziția pariziană intitulată **L'art français au secours des enfants roumains**?).

Omul Brâncuși, se știe, era iute la mînie și cam ciufut, după cum era și conștient de valoarea

lui, el nu putea uita ofensa suferită cu ani în urmă, în 1914, din partea unuia dintre exponenți oficialității culturale antebelice române. Totuși, în 1935 Brâncuși se îmbunase fiind chiar „nespus de fericit“ că, în fine, fusese chemat și că va putea „să facă ceva la noi în țară.“

Iar în toamna anului 1938, sculptorul mărturisea lui Petru Comarnescu că deși s-a întâmplat să lipsească „odată, la rînd, zece ani din țară“ — el nu s-a făcut „cetățean francez, păstrînd pașaportul românesc și astăzi“?).

Și tot în aceeași toamnă, într-o lungă noapte de confesiuni, sculptorul avea să exprime cam același simțămîntul juristului și eseistului Petre Pandrea.

Reiterînd critica ce-i fusese adusă cu mulți ani în urmă de vremelnicul comanditar — artistul își aducea aminte cum, „atunci a terminat cu România“ — și că s-a decis să revină numai acum. La bătrînețe, adus de dor“ și nu numai de dor, ci și „de insistențele amabile ale doamnei Aretia Tătărescu, doamnă de gust de pe meleagurile noastre olteneste“?).

Așadar, Brâncuși a păstrat cu fidelitate pașaportul românesc sub domnia regelui Carol I. Ferdinand I a Înaltei Regențe a lui Carol II și a regelui Mihai. Și l-a lepădat, lepădîndu-se și de cetățenie doar sub domnia lui Gheorghiu-Dej și a Anei Pauker, în amarele prime zile ale satrapiei comuniste.

Avea el oare motive, fiind îndreptățit să o facă? Brâncuși era desigur la curent cu fărădelegile ce se petreceau în țară și chiar la țară, la el la Hobița și Peștișani. Și iată și o dovadă pertinentă ce vine din partea unui adevărat prieten al sculptorului, doctorul Marcu Micu (care locuiește de peste o jumătate de veac la Tîrgu Jiu, pe Calea Eroilor, numărul 39, vecin cu biserica Sfinților Apostoli Petru și Pavel). Sculptorul, în 1937—38, în drum spre **Coloana lui fără sfîrșit** trecea aproape zilnic pe acest drum, iar uneori, la prînz, poposea în cîminul doctorului Marcu Micu, pe care glumeț îl numea — fiindcă era medic militar — „Generalul“, „Mon général“.

Întrebat de noi ce știe despre nemulțumirile și supărările lui Brâncuși, domnul doctor Marcu ne-a răspuns cu multă amabilitate scriindu-ne în primul rînd despre nepoatele sculptorului la care el ținea foarte mult și voia să le înzestreze cea „de la Peștișani era căsătorită și împreună cu sotul posedau o mică prăvălie unde locuiau.“

Cu aceasta s-a înțeles Brâncuși s-o ajute cu bani să-și facă altă casă tot acolo, de zid și cu etaj: jos prăvălie și sus locuință. Tot sus să-i rezerve și lui o cameră cu balcon spre munte, să aibă unde să tragă cînd va mai veni în țară.

După terminarea lucrărilor de la Tîrgu Jiu s-a întors la Paris, i-a trimis bani nepoatei sale, prin Banca Comerțului de aici și nepoata-sa a făcut casa așa cum s-au înțeles.

Dar s-a întâmplat! La venirea comuniștilor, prin 1948, cînd s-au făcut naționalizările, i-au naționalizat și casa nepoatei sale, fiind prăvălie.

La auzirea acestei întîmplări, Brâncuși s-a supărat foarte tare și nu și-a mai putut reveni

în apele lui... și s-a hotărît nici să nu se mai întoarcă în țară“?).

Așadar rudele sale cele mai apropiate erau direct lovite: casa cu un singur cat, cu odaie unde ar fi putut să „tragă“ fusese naționalizată, pămîntul strămoșesc — colectivizat și alte măsuri samavolnice fuseseră luate împotriva sătenilor.

Sculptorul (țaran — păstorul valah — cum îl numea Jean Cassou — avea de ce să fie miniat pe distrugătorul regim dictatorial comunist.

Dar în acest sens mai avem două mărturii: prima din 5 noiembrie 1952, cînd ilustrul critic și istoric de artă finlandez Göran Schild încercînd să-l vadă pe Brâncuși la Paris, acesta auzînd că vine dintr-o țară vecină cu U.R.S.S. s-a codit să-l primească: „cînd i-am spus că vin din Finlanda, el a crezut că țara mea face parte, la fel ca România din blocul sovietic „apoi repede dumirindu-se“?) l-a primit și i-a mărturisit, „Comunismul nu e ceva bun...“

Dacă istoricul de artă finlandez Brâncuși avea să-i spună opinia sa asupra comunismului, în schimb, în același an, într-o convorbire cu un compatriot, cu profesorul universitar Grigore Nandriș, el avea să izbucnească furibund.

Trascriem din interviul luat de Gr. Nandriș la 5 aprilie 1952: „Pe nesimțite, discuția alunecă pe povrînișul politic. A fost singura dată cînd Brâncuși ridică vocea cu mînie: „Ce-au făcut din țara noastră! Revolta împotriva năvălitorilor, care au cucerit Europa ajutîți de egoismul și neînțelegerea oamenilor politici, exprimă o odincă durere și o nesfîrșită înțelegere pentru cei ce pătînesc în țara lui sub ocupație străină“?).

Barbu BREZIANU

* Serial inițiat și coordonat de Mariana ȘENILĂ VASILIU

1) „Borne Frontière“ (184,5 x 41 x 30,5)

desl datată de Sidney Geist : „1945“

— acceptăm mai degrabă data de 1949 trans-

misă, direct de Brâncuși prietenului și

poetului André Salmon (Bénézit I, 1949,

vol. II, p. 102) Lucrarea aparține Muzeu-

lui Național de Artă Modernă din Paris

2) Deschisă la 1 iulie 1947 la Club de

Chailhot, cu participarea printre alții a

lui Estève, Gromaire, Friesz și a compa-

tritorilor lui Horia Damian, Berea, Șu-

teanu — catalogul a fost prefăcut de Tris-

tan Tzara și Jean Cassou.

3) Petru Comarnescu, *Valoarea sculptu-*

rii lui Brâncuși, în *Revista Fundațiilor*

Regale anul XI, nr. 6, iulie 1944.

4) Petru Pandrea, *Portrete și controver-*

se, vol. I, ed. „Meridiane“, Craiova, 1945,

p. 161. Efectiv soția primului ministru

român stăruise pe lângă sculptor (indru-

mată și de Mihaela Pătrăscu) să vie în țară

pentru a realiza o lucrare. Scrierile

lui Brâncuși adresate doamnei Tătărescu

sau fost ridicate împreună cu toate arhi-

va fostului om de stat de către Securita-

te și s-au pierdut. Fotografia cîrnei

unei asemenea scrisori publicate în *Brân-*

cusci de Hulten-Dumitrescu—Istrati, Fla-

marion, Paris, 1967, p. 227.

5) În cursul vieții, el și-a arătat senti-

mentul de deferență și față de regina

Elisabeta a României. În puținele texte

scrise de Brâncuși — într-un omagiu

adus lui Rodin el aminteste de protecția

de care s-a bucurat datorită suveranei

României, fapt confirmat nouă și de fiica

Mătesse care stia aceasta de la tatăl ei.

6) Matlisse, doamna Marguerite Dutuit,

Hommage à Rodin, reproduc de Carola

Gideon Wecker în *Constantin Brâncuși*,

Băile 1958, p. 218.

7) Scrierile doctorului Marcu Micu

din 15 mai 1930, Tîrgu Jiu.

8) Göran Schild, *Brâncuși — emeri-*

ritul, în *Școala* 20, nr. 262, 264, 1982,

text apărut fără însă acest pasaj su-

primat de cenzura anului și regăsit în

Brâncuși, *Konstans ermit* în volumul

Kontrakturs, Söderstrom Co., Sto-

kholm, 1963, p. 260.

De altfel părerile lui Brâncuși pentru

ceea ce venea de peste Nistru erau no-

torii încă din 1930, cînd își exprima an-

gustul pentru securitate și covoracii lor

în culori tari, violente, etc și pentru

„acei „i“ atît de urît în pronunțare“ pe

care vecinii ni l-au lăsat moștenire“

(Apriliana Medianu *Maestrul Brâncuși*,

în *Curentul*, 1930, octombrie 6).

9) Grigore Nandriș, *Întîlniri cu Brân-*

cusci în *Ființa Românească*, revista „Fun-

datei Carol I, Paris nr. 1 / august 1963.

Proverbium

ANTURAJ, parte integrantă a mediului psiho-social al individului caracterizată, în principal, prin proximitatea spațială și psihologică a componentelor săi, aspect informal sau neinstituționalizat și o anumită frecvență în timp a interrelațiilor subiectului cu cei din apropiere.

1. Adunările cele rele strică deprinderile cele bune.

2. Cine doarme cu cîinii se scoală plin de purici.

3. Cine trăiește cu chiorii se învață a se uita cruciș.

4. Cu prieteni răi, rău te faci, cu cei de omenie mînci colaci.

5. Cu șchiopul împreună de vei locui, te-nveți și tu a șchiopăta.

6. Cu ce dascăl locuiești Așa carte alcătuiești.

7. Cu cel cuvios de vei locui, cuvios cu cel drept, drept și cu cel înțelept, înțelept;

iar cu cel îndărătnic, cu mult mai înveți ieși și dărătnic.

8. Cu chiorii, chioriești Cu gingavii, gingăvești.

9. Fugi de cei răi ca să nu te faci ca ei.

10. Omul se îndreaptă după oameni.

11. Spune-mi cu cine mergi Și-ți voi spune ce plătești.

12. Spune-mi cu cine te însoțești Ca să-ți spun cine ești.

13. Stai cu țiganul înveți țigănește, cu turcul turcește, cu neamțul, nemțește.

Fără a nega, în subtext, capacitatea de automodelare a individului, folclorul paremic, așa cum se poate vedea, accentuează ideea potrivit căreia omul este produsul ansamblului relațiilor sociale și psihosociale pe care, în timp, le creează și configurează în raporturile cu semenii săi. Prin semnificațiile degajate, situațiile 2, 3, 5, 6, 8, 13, ilustrează schimbările determinate de mediul psiho-social apropiat asupra profilului atitudinal și comportamental al individului, modul cum acesta din nevoi adaptive învață, deliberat sau constrins obediința la prescripțiile și normele fundamentale ale grupului de apartenență.

În raport cu orientarea lor valorică, anturajele sînt instanțe de socializare pozitivă sau negativă, conducînd fie la interiorizarea de către individ a unui modeletoic-normativ admis și dezirabil, fie la structurarea unei conduite marginale în raport cu societatea (cazurile 1, 4, 7).

Pentru caracterul preponderent social al personalității pledează și pozițiile 11 și 12, care pornesc în evaluarea individului nu de la determinările sale particulare biologice și psihologice ci de la calitatea mediului psiho-social (anturajului) pe care acesta îl cultivă. În sfîrșit, înțelesul cel mai larg pe care ni-l comunică întregul set de maxime pare a fi acela că **OMUL RĂMÎNE MĂSURA PENTRU OM**, criteriul, etalonul atitudinilor, conduitei și năzuințelor sale.

Virgil MOCANU

VERNISAJ

Foaierea Teatrului „Bacovia“ a găzduit o frumoasă expoziție organizată de Asociația artiștilor plastici „Aurel Băeșu“ din Piatra Neamț.

La vernisaj, în prezența unui numeros public iubitor de artă, a vorbit criticul Valentin Ciucă, prezentînd pe larg activitatea tinerilor plasticieni.

Lucrările, de grafică, pictură și sculptură mică au reținut atenția vizitatorilor, cuceriți de explozia de culoare, de acuratețea execuției, simțind proporțiile și luminozitatea viziunii. Semnatarii lor se numesc Dan Adăscăliței, Daniela Bistriceanu, Felix Radu Birzu, Mihai David, Aurel Florescu, Lucia Gherman, Dan Mandea, Ion Nițu, Mihai Olteanu, Dan Pantelimon, Ioan Popei, Nicolae Rusu, Ioan Roșca, Maria Spătaru, Dorina Statopol, Vasile Trifan. Le dorim în continuare o cit mai susținută prezență în sălile de expoziție, inspirație și succes!

După ce un număr bun de ani numele lui Matei Vișniec a circulat în mediile teatrale drept cea mai sigură speranță a dramaturgiei românești, el debutează, în sfîrșit, cu două piese în regia aceluiași Nicolae Scarlat. Prima, realizată în studiourile televiziunii se numea „Ce facem acum cu violoncelul?“, cea de a doua, cu titlul trăznit de „Bine, mamă, dar ăștia povestesc în actul doi ce se întîmplă în actul întâi!“ a fost prezentată în premieră absolută la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț.

Tinărul autor, un profesor de filosofie cu aparentă fragilă, sfioasă, care a reușit ca poet să cucerească laurii unei importante distincții literare este, fără îndoială, un dramaturg cu dicțiune personală, înzestrat cu fantezie și cu un redutabil instinct teatral. Piesele lui sînt scrise cu o știință remarcabilă a textului dramatic, fiind totodată străbătute de lirism, de un aer straniu și ceva ușor „crazy“. Spirit inventiv, lucid și sarcastic cînd vrea, Matei Vișniec este însă mai mult decît orice un delicat, un visător incurabil. Amestecul e bizar și rezultatul scrisurii sale, la fel. O întregă experiență a celor mai diferite modalități dramaturgice moderne este stăpînită cu autoritate și dezinvoltură de scriitor. Postmodernistă, intertextualistă, piesa care a văzut lumina rampei la Piatra Neamț aluvionează sugestii multiple din teatrul absurd, din estetica pirandelliană, din happening, nimic din avangarda teatrală a secolului XX nefiindu-i străin.

Ce vrea să spună această piesă cu năstrușnic nume? Iată interpretarea propusă de însuși autorul ei: „În definitiv este o parabolă vizuală care poate fi umplută cu un text sau altul. În această situație parabola este evidentă. Este vorba de o groapă în jurul căreia se petrece ceva, în jurul căreia se declanșează niște tensiuni emoționale, niște conflicte. Textul este împărțit în două secvențe: o propunere de text și un comentariu al acestei propuneri. Toată această înflăcătură de logică pur vizuală poate duce la realizarea unei emoții estetice. Poate că nu e suficientă dar un om de teatru și un public iubitor de teatru poate recepta sensul mesajului“.

Și, din fericire, acești oameni de teatru și

acest public s-au găsit la Piatra Neamț. Am asistat la un spectacol viu, colorat, lucrat cu evidentă plăcere și simpatie de un regizor care a găsit calea cea mai directă, mai adecvată pentru reprezentarea și impunerea acestui text special. Care istorisește în termeni comici și în limbajul derizivului un impas tragic. Groapa plină de deieții este imaginea imundă a unei societăți bolnave, putrede, corupte la toate nivelurile. O lume pestriță, grotescă, se agită la marginile ei proferînd tot felul de crudități verbale și exhibînd gesturi deșchiate. Eroii principali ai acestei nostimade cu miez amar

Teatrul Tineretului Piatra-Neamț

Bine, mamă, dar ăștia povestesc în actul II ce se întîmplă în actul I!

de Matei Vișniec

sînt doi clowni, Grubi și Bruno, niște aiurii care încearcă să scoată apă limpede dintr-o gaură pestilențială. Mai mult chiar, acești profesioniști ai iluziei ca stare permanentă de spirînd pretind că au auzit groapa „cîntînd“ în urma credinței lor nebune în trasmatutia de esență alchimică. Metafora e frumoasă și te prinde în mreje chiar dacă nu pentru multă vreme. Rapid, registrul piesei se schimbă. Se aud vociferări, invective. Autorul e declarat impostor, publicul e îndemnat la revoltă, actorii ies din pielea personajelor și se arată pe ei înșiși, cu impudoria specifică artei lor. E o harababură simpatică, zăpăcitoare. Ficțiunea cedează locul realității, aceasta nu se mulțumește cu ea însăși și reclamă transfigurări, jocul e ademenitor, totul fiind permis înăuntrul acestui text care sfidează orice îngrădire în numele libertății absolute de exprimare. E vorba de o dictatură sui-generis, cea a libertății de a spune orice, de a face orice, de a desființa norme și restricții. Improvizatia zburdă în voie, actorii comentează evenimentele la

ordinea zilei, își varsă năduful, seamuză, ne fac cu ochiul, ne înghiontesc cu cotul, trec la rebeliune, ce mai, e bilci în toată regula! Totul confirmă predoslovia curat dadaistă a autorului, care-și subintitulează lucrarea „fantezie, mascaradă, bufonerie și experiment“ declarînd în stil dalist, de data asta, că dacă în piesa sa totul e posibil, titlul în schimb este sacru, deci nu poate fi schimbat. Ar fi fost un păcat, el fiind unul de tot hazul, publicitar cit începe!

Regizorul Nicolae Scarlat are afinități categorice cu acest gen de teatru, apropiindu-se cu înțelegere și vădită plăcere de piesa lui Ma-

bi și Florin Măcelaru (Bruno), un cuplu fermecător, candid și psihic. Cei doi actori au relaxare și fîrezi, sînt inspirați și mișcători, sensibili și trăzniți, reușind să țeară și să întrețină plasa iluziilor atît de necesare într-un climat viciat. La un moment dat din groapă iese o scară, Grubi se cîmără pe ea, aspirînd parca de o ascensională forță invizibilă, apoi ciudata seară zboară singură. Simboluri străvezi ale ridicării la cer, ale mîntuirii, ale purificării de scirna unei vieți terfelite, împinse de un sistem atroce, demențial spre zone marginale, tragic derizoriu. O apariție mignonă, picantă, scuturîndu-și năbădăioasă nurii este actrița Oana Albu-Birău în personajul Pendefunda. Insinuantă, lascivă, seducătoare este Carmen Ionescu, cea de a doua Pendefunda. Celelalte personaje sînt conturate cu dăruire și expresivitate concentrată de Romeo Tudor (Bărbatul cu tomberonul) Traian Pirlog (Omul cu sacca), Constantin Ghenescu (Robespierre) Gheorghie Birău (Primul bărbat), (Marat), Marat Corneliu, Dan Borgia, Avram Birău, Cornel Nicoră, toți individualizînd pregnant „eroii“ încredințați. Într-o formă bună este Maria Teslaru (Mama) a cărei evoluție plină de aplomb, am aplaudat-o călduros.

Reprezentarea pietreană are o scenografie semnată de Iulia Andra Bădulescu, creatoare a unui spațiu de joc venit în prelungirea multiplelor idei ale textului, nu lipsite de un grad voit de ambiguitate. Poate de aceea, în finalul spectacolului, a fost nevoie de expunerea moralei fabei scrise pe o bucată de pînză și care suna cam așa: „Mincuna, prostia și ura au fost personajele principale ale acestei piese. Fiecare din noi poate deveni un personaj în această piesă. Să încercăm a ieși în stradă fără a fi fluierați. Provocări, provocări, „manipulări“, iată vocabule la ordinea zilei, nu-i așa, iată încă o dată demonstrată forța de șoc a piese „Bine, mamă dar ăștia povestesc în actul doi ce se întîmplă în actul întâi“ gîndită și scrisă parca în timpul revoluției. Închei, salvînd gestul Teatrului Tineretului materializat în opțiunea repertorială și în calitatea unei montări dinamice, incitante, care nu te poate lăsa indiferent.

Carmen MIHALACHE POPA